

УДК: 159.9.072

© Мовчан Я.О., 2016 р.

orcid.org/ 0000-0003-2240-1537

dx.doi.org/10.5281/zenodo.44737

Я.О. Мовчан

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Досліджується мотиваційно-ціннісний компонент професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей. Виділено показники мотиваційно-ціннісного компоненту. Проаналізовано результати дослідження за різними рівнями прагнення майбутніх інженерів працювати за спеціальністю.

Ключові слова: професійна соціалізація, майбутні інженери, мотивація до професійної діяльності, мотивація досягнення успіху, професійні цінності.

Я.А. Мовчан

ИССЛЕДОВАНИЕ МОТИВАЦИОННО-ЦЕННОСНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ

Исследуется мотивационно-ценностный компонент профессиональной социализации студентов инженерных специальностей. Выделены показатели мотивационно-ценностного компонента. Проанализированы результаты исследования по различным уровням стремления будущих инженеров работать по специальности.

Ключевые слова: профессиональная социализация, будущие инженеры, мотивация к профессиональной деятельности, мотивация достижения успеха, профессиональные ценности.

Y.O. Movchan

STUDY OF MOTIVATIONAL AND VALUE COMPONENT OF PROFESSIONAL SOCIALIZATION OF STUDENTS MAJORING IN ENGINEERING

The article deals with study of motivational and value component of professional socialization of students majoring in engineering. It is given the attributes of motivational and value component. The results of study between different levels of future engineers' aspiration for work towards a qualification are shown.

Keywords: professional socialization, future engineers, motivation of professional activity, motivation of succeed, professional values.

Постановка проблеми. Успішність професійної діяльності майбутніх інженерів визначається не тільки набутими професійними знаннями, але й психологічною готовністю, бажанням розвиватися та реалізовуватися, готовністю до поліфункційної діяльності, соціальними навичками, ви-

соким рівнем мотивації до професійної діяльності, професійними цінностями, які визначають напрям поведінки і впливають на професійні якості.

Професійна соціалізація забезпечує і розвиток особистісних якостей, і необхідних професійних знань та навичок, формування соціальних та професійних цінностей. Зважаючи на складну інженерну діяльність, дослідження мотиваційно-ціннісної сфери та напрями роботи з нею є необхідною частиною формування успішної професійної соціалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі професійної підготовки студентів інженерних спеціальностей присвячено наукові праці О.С. Пономарьова, О.А. Ігнатюк, О.Г. Романовського, П.В. Стефаненко, М.В. Фоміної та ін. Концепції щодо професійної соціалізації студентів висвітлено у працях С.Г. Разуваєва, Д.Р. Ахмедової, С.Ю. Мейтарчан, А.К. Маркової, Є.А. Клімова, В.Д. Шадрікова, Дж. Вейдмана, Д. Харрінгтона та ін.

Що стосується мотивації майбутніх інженерів, існують дослідження щодо мотиваційних факторів, формування мотивації та психологічних особливостей мотивації навчання, але переважно у майбутніх інженерів-педагогів (І.О. Бардус, О.П. Білецька, Т.В. Чаусова, Н.Ю. Шемигон). Але майбутнім інженерам тільки технічного профілю дослідження даної тематики майже не висвітлено, що підкреслює актуальність нашої роботи.

Мета статті – дослідити мотиваційно-ціннісний компонент професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей.

Вклад основного матеріалу. Одне з фундаментальних завдань вищої технічної школи – сформувати в майбутніх інженерів погляд на свою майбутню професійну діяльність як єдине взаємозалежне ціле, вміння бачити й розуміти проблеми, що виникають, та шляхи їх вирішення.

Майбутній інженер повинен бути носієм загальнолюдських і культурних цінностей, прагнути до самовдосконалення [1]. Компетентність майбутнього інженера формується в процесі навчання не тільки спеціальними, але й загальноосвітніми дисциплінами. Дослідники вважають, що інтеграція загальноосвітніх дисциплін з професійними забезпечує мотивацію до їх вивчення [2; 3].

Становлення фахівця-інженера має на увазі формування його конкурентоспроможності, серед засадничих властивостей якої Д. Чернилевський і О. Філатов виділяють чіткість цілей і ціннісних орієнтацій, працьовитість, здатність до ризику, здатність до безперервного саморозвитку, здатність до професійного безперервного зростання, стресостійкість і інші [4].

Останнім часом в інженерній діяльності особливого значення набуває соціотехнічне проектування, яке головну увагу приділяє не машинним компонентам, а людській діяльності, її соціальним та психологічним аспек-

ктам [5]. Своєрідність інженерної діяльності в порівнянні з іншими видами людської практики полягає у винахідництві, конструюванні, проектуванні створенні систем, що перетворюють матеріали, енергію, інформацію в більш корисну форму [6].

Аналіз підходів до професійної соціалізації дозволив нам запропонувати розглядати професійну соціалізацію студента інженерної спеціальності як процес оволодіння соціальними навичками, професійними знаннями та вміннями, що супроводжується формуванням мотиваційно-ціннісних установок на професійну діяльність та трансформацією Я-концепції особистісної у Я-концепцію професійну.

Відштовхуючись від нашого поняття професійної соціалізації, від аналізу особливостей професійної підготовки майбутніх інженерів та вимог до них, ми виокремили наступні компоненти професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей: соціально-адаптивний компонент, мотиваційно-ціннісний компонент та професійно-рефлексивний компонент.

Мотиваційно-ціннісний компонент доцільно розглядати у контексті бажання та прагнення студента вчитися за обраною спеціальністю, надалі працювати за обраною спеціальністю. Також у цьому аспекті ми вважаємо важливим для студентів мати прагнення до досягнення успіху, що характеризується певними особистісними та професійними цінностями. Діяльність інженера може передбачати виконання різноманітних функцій. Для того, щоб досягти успіху у майбутній професійній діяльності, студенти у процесі навчання мають не тільки оволодіти високим рівнем професійних знань та вмінь, а й визначитися з особистими та професійними цінностями, які в них переважають.

З огляду на це ми виділяємо наступні показники даного компоненту:

- мотивація досягнення успіху,
- мотивація до професійної діяльності,
- провідні професійні цінності.

Рівень розвитку мотиваційно-ціннісного компоненту досліджувався за допомогою опитувальника термінальних цінностей (І.Г. Сенін), методика діагностики особистості на мотивацію до успіху (Т. Елерс), методика «Мотиваційний профіль» (Ш. Річі, П. Мартін).

Дослідження відбувалося на протязі 4 років серед студентів інженерних спеціальностей Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Кількісний аналіз даних відбувався за допомогою описової статистики, критерію χ^2 (К. Пірсон), t-критерію Стьюдента.

За допомогою опитувальника термінальних цінностей І.Г. Сеніна ми отримали дані за ступенем переважання певних сфер життя, а також розподіл даних за цінностями студентів інженерних спеціальностей. На ри-

сунку 1 результати за розподілом показників за сферами життя представлено у вигляді гістограми.

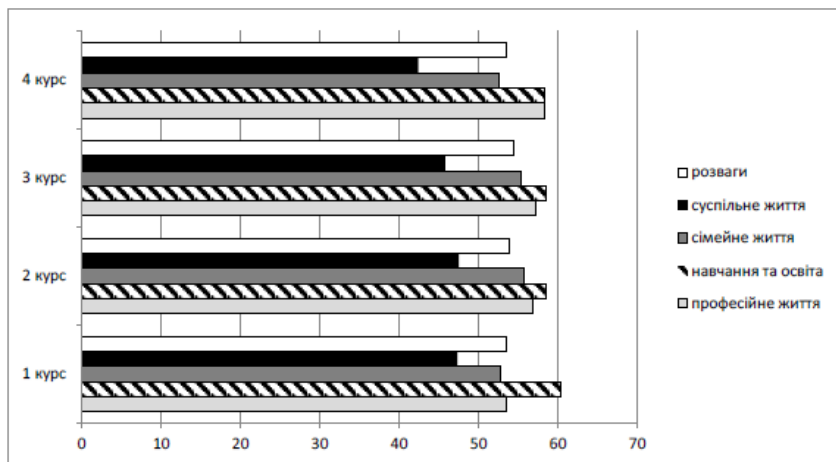

Рис.1. Розвиненість показників за сферами життя у студентів інженерних спеціальностей.

На рисунку ми бачимо, що сфера суспільного життя найменш проявлена на усіх курсах. Сфера навчання та освіти має найбільш високі показники. Таким чином, для студентів інженерних спеціальностей на усіх курсах характерна мотивація до навчальної діяльності, що є добрим показником та основою, на наш погляд, для розвитку мотивації до професійної діяльності, яка йде наступною за показником після сфери навчання та освіти.

Отже, ми можемо зробити висновок, що хоча усі сфери життя розвинені приблизно однаково та знаходяться на середньому рівні, ведучі позиції займають сфери навчання та освіти та професійного життя. Це є добрим показником, що у студентів є прагнення розвиватися та вчитися, щоб у майбутньому реалізувати себе як спеціаліста. Але щоб досягти цього, треба збільшувати рівень мотивації до цих видів діяльності. Найменш розвинуеною є сфера суспільного життя, хоча її показники у нормі. Ми вважаємо, що це не є поганим показником, це тільки пояснює, що студентів не дуже цікавить активне суспільне життя, їх інтереси більш пов'язані з їх особистими інтересами, про що свідчать більш високі бали за сферою розваг. Далі ми розглянули прояв кожної цінності у сфері професійного життя у таблиці 1.

Таблиця 1

Вираженість термінальних цінностей у сфері професійного життя					
Сфера професійного життя	1 курс (n=135)	2 курс (n=133)	3 курс (n=135)	4 курс (n=130)	p
Власний престиж	6,6	6,7	7,0	7,3	p≥0,05
Високе матеріальне становище	9,2	9,4	9,6	9,8	p≤0,05
Креативність	8,5	8,6	8,3	8,0	p≥0,05
Активні соціальні контакти	7,4	7,5	7,3	7,6	p≥0,05
Розвиток себе	6,5	6,7	6,6	6,9	p≥0,05
Досягнення	6,1	6,3	6,6	6,9	p≤0,05
Духовне задоволення	5,2	5,4	5,5	5,7	p≥0,05
Збереження індивідуальності	6,6	6,8	7,0	7,1	p≤0,05

Як бачимо за результатами, найбільш високі результати отримані за такими цінностями як високе матеріальне становище, креативність та збереження власної індивідуальності. Інші цінності не мають яркого вираження. Таким чином у майбутній професійній діяльності для студентів інженерних спеціальностей найважливішими речами є матеріальне винагородження за свою працю, можливість прояву креативних здібностей та прагнення різноманіття, виділятися серед інших професіоналів. Для успішної професійної соціалізації, на наш погляд, також мають бути достатньо розвинені такі цінності як активні соціальні контакти та розвиток себе. Отже над цими показниками треба працювати.

Методика «Мотиваційний профіль» (Ш. Річі, П. Мартін) дозволяє виявити потреб та прагнення особистості працівника, і таким чином отримати інформацію про мотиваційні фактори особистості. Результати представлено у таблиці 2. За допомогою критерію χ^2 ми виявили достовірні відмінності між результатами за 4 роки за такими цінностями як потреба у високій заробітній платі та матеріальному винагородженні, потреба у завойовуванні визнання з боку інших людей, потреба ставити для себе складні цілі та досягати їх, потреба у впливовості та владі, потреба у різноманітті, змінах та стимуляції, потреба у відчутті затребуваності та у цікавій роботі, потреба у самовдосконаленні, зрості та розвитку як особистості. Таким чином, зросли потреби у матеріальному винагородженні, розвилось прагнення до встановлення соціальних взаємовідносин до того, щоб інші цінували досягнення та успіхи, потреба в увазі з боку інших людей, бажання відчувати свою значимість.

Таблиця 2

Професійні цінності студентів інженерних спеціальностей

Цінності	Середній бал				р
	1 курс (n=135)	2 курс (n=133)	3 курс (n=135)	4 курс (n=130)	
Потреба у високій заробітній платі та матеріальному винагородженні	39,9	40,7	42,4	44,5	$p \leq 0,05$
Потреба у хороших умовах роботи	34,5	35,7	37,2	39,8	$p \geq 0,05$
Потреба у чіткому структуруванні роботи	25,6	27,3	29,1	29,7	$p \geq 0,05$
Потреба у соціальних контактах	26,1	28,4	29,3	29,8	$p \geq 0,05$
Потреба формувати та підтримувати довгострокові стабільні взаємовідносини	21,6	22,8	23,7	24,9	$p \geq 0,05$
Потреба у завойовуванні визнання з боку інших людей	35,3	37,2	39,5	40,3	$p \leq 0,05$
Потреба ставити для себе складні цілі та досягати їх	26,4	28,8	33,7	35,6	$p \leq 0,01$
Потреба у впливовості та владі	17,7	18,9	21,5	24,6	$p \leq 0,05$
Потреба у різноманітті, змінах та стимуляції	29,3	32,5	35,2	37,6	$p \leq 0,01$
Потреба бути креативним	34,7	34,1	33,7	31,4	$p \geq 0,05$
Потреба у самовдосконаленні, зрості та розвитку як особистості	30,6	33,5	35,7	36,4	$p \leq 0,05$
Потреба у відчутті затребуваності та у цікавій роботі	32,4	36,1	38,2	39,1	$p \leq 0,05$

Зросло прагнення йти за своїми цілями та бути самомотивованими, розвилось бажання керувати іншими людьми, наполегливе прагнення до конкуренції та впливовості. Підвищилось прагнення уникати рутини, завжди знаходитися у стані готовності до дій, бажання змін та стимуляції. Розвилось бажання мати роботу, що наповнена сенсом та значимістю для майбутніх інженерів, а також прагнення самостійності, незалежності та самовдосконалення.

Стабільно високий рівень за отриманими даними займає потреба працювати у хороших умовах, у комфортній обстановці. Інші цінності знаходяться на середньому рівні. Студенти інженерних спеціальностей не надто сильно прагнуть підкорятися чітким правилам, вони не уникають контактів, але прагнення абсолютної довірливості, близькості та бажання спілкування як можна з більшим числом людей не простежується. Є бажання продемонструвати себе як професіонала з доброї сторони, як здібного та відкритого спеціаліста, готового до оригінальних підходів, але це прагнення не є сильним.

Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса була використана з метою виявлення рівня мотиваційної спрямованості на успіх студентів інженерних спеціальностей. Результати надані на рисунку 2.

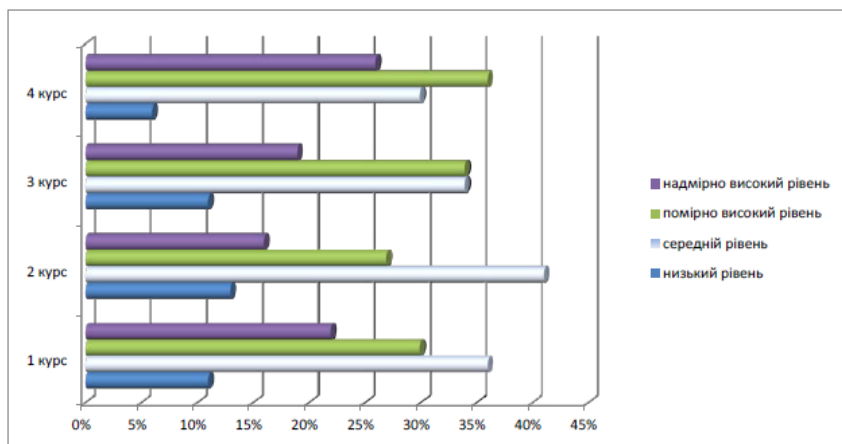

Рис. 2. Мотивація до успіху студентів інженерних спеціальностей.

За кожним курсом виявлено достовірні відмінності за проявом рівнів мотивації досягнення успіху. За отриманими результатами ми бачимо, що на 1 курсі суттєво переважає середній рівень розвитку мотивації досягнення до успіху порівняно з низьким рівнем. Варто зазначити, що низький рівень на усіх курсах проявлено найслабше. Це говорить про те, що невеликій кількості студентів при суцільно слабкій мотивації на успіх, для них ступінь значущості успіху не є високим. З 1 по 3 курс переважає середній рівень. На наш погляд це є непоганим показником. Тобто більша частина студентів у цьому періоді замислюється над успіхом, має бажання його досягти, але не вистачає достатнього рівня мотивації, прагнення, щоб активно діяти у напрямі досягнення успіху.

Помірно високий рівень достатньо проявлено на усіх курсах, а на 4 курсі найбільше. Тобто до 4 курсу пройшов певний розвиток мотивації досягнення. Це може бути пов'язано із розвитком особистостей студентів, під впливом ВНЗ та процесу навчання. Надмірно високий рівень також найбільш проявлено на 4 курсі. А також на цьому курсі найменше проявлено низький рівень, що знову свідчить про суттєвий розвиток студентів з 1 по 4 курс, мотивація досягнення успіху суттєво зросла, що є можливим прогнозом активної, цілеспрямованої поведінки на шляху до досягнення успіху, але над цим треба працювати, щоб цього досягти.

З метою дослідження та формування успішної професійної соціалізації нами було виокремлено за допомогою розробленої нами анкети такий показник як задоволеність обраною спеціальністю та прагнення працювати за нею. За отриманими результатами ми розділили студентів на 3 підгрупи за низьким, середнім та високим рівнем прагнення. Результати наведено у таблиці 3 за 1 та 4 курсами.

Таблиця 3

Розподіл студентів інженерних спеціальностей за прагненням до роботи за обраною спеціальністю

Рівень прагнення	1 курс (n=135)	4 курс (n=130)
Високий	28%	33,31%
Середній	56%	54,62%
Низький	16%	13,08%

Отже, як на 1, так і на 4 курсі більшість студентів займає середній рівень прагнення працювати за обраною спеціальністю. Але добрим показником є те, що кількість людей з низьким рівнем прагнення зменшилась за період навчання, а з високим збільшилась. А це є доброю основою для заключного етапу професійної соціалізації у період навчання у ВНЗ.

Наступним кроком було виділення нами показників мотиваційно-ціннісного компоненту та оброблення результатів, які отримали, опрацювавши дані за всіма рівнями прагнення майбутніх інженерів працювати за обраною спеціальністю. Ці дані представлено у таблиці 4. За допомогою t-критерію Стьюдента було виявлено наступні достовірні відмінності між студентами різного рівню прагнення працювати за обраною спеціальністю. а 1 курсі за показниками мотивації до професійної діяльності, мотивації досягнення успіху, розвиток себе та потреба у цікавій різноманітній роботі, що доставляє задоволення. Тобто майбутні інженери в залежності від задоволення своєю спеціальністю отримали бали за даними показни-

ками у такій відповідності: чим нижче рівень прагнення, тим нижче результат і навпаки.

Таблиця 4

Показники мотиваційно-ціннісного компоненту студентів інженерних спеціальностей 1 та 4 курсів з різним рівнем прагнення працювати за спеціальністю

Показники	1 курс			р	4 курс			р
	низький	середній	високий		низький	середній	високий	
Мотивація до професійної діяльності	6,6	6,7	6,8	$p \leq 0,05$	7,2	7,3	7,4	$p \leq 0,05$
Мотивація досягнення успіху	3,4	4,1	4,7	$p \leq 0,05$	5,3	5,6	5,9	$p \leq 0,05$
Власний престиж/потреба у визнанні іншими людьми	4,7	4,8	4,8	$p \geq 0,05$	5,2	5,3	5,5	$p \leq 0,05$
Потреба у високому матеріальному достатку	6,2	6,3	6,4	$p \geq 0,05$	6,7	6,8	6,8	$p \geq 0,05$
Потреба бути креативним	5,7	5,7	5,7	$p \geq 0,05$	5,5	5,3	5,3	$p \geq 0,05$
Потреба у соціальних контактах та у підтримці стабільних відносин	3,7	3,8	3,8	$p \geq 0,05$	4,0	4,1	4,1	$p \geq 0,05$
Розвиток себе	4,5	4,5	4,6	$p \leq 0,05$	4,9	5,0	5,1	$p \leq 0,05$
Потреба у досягненні цілей	4,2	4,2	4,2	$p \geq 0,05$	4,8	4,9	5,0	$p \geq 0,05$
Потреба у цікавій різноманітній роботі, що доставляє задоволення	3,4	3,4	3,5	$p \leq 0,05$	4,0	4,0	4,1	$p \geq 0,05$
Збереження своєї індивідуальності	6,4	6,6	6,6	$p \geq 0,05$	7,0	7,1	7,2	$p \geq 0,05$
Потреба у добрих умовах праці та у її чіткому структуруванні	2,5	2,5	2,5	$p \geq 0,05$	2,9	3,0	3,0	$p \geq 0,05$
Потреба бути впливовим	1,4	1,5	1,5	$p \geq 0,05$	2,0	2,0	2,2	$p \geq 0,05$

Якщо брати кожен окрему групу студентів 1 курсу за рівнем прагнення працювати за спеціальністю, то ми бачимо, що група з низьким рівнем найбільш високі результати отримала за показниками мотивації до професійної діяльності, потреби у високому матеріальному достатку та збереження власної індивідуальності. І ті самі показники превалюють на 4

курсі у групі з низьким рівнем прагнення. На наш погляд це може пояснюватися тим фактом, що даній категорії студентів не дуже важливо працювати за своїм фахом, а головним є зарібок та своє Я.

У студентів 1 курсу з високим рівнем прагнення найбільш проявлено ті показники, що й у групі з низьким рівнем, але беручи до уваги відмінності які ми отримали за показниками мотивації досягнення успіху, мотивації до професійної діяльності, розвитку себе та потреби у цікавій різноманітній роботі, що доставляє задоволення, можна зробити висновки, що студенти, які більш мотивовані у роботі за своєю спеціальністю, більш спрямовані на успіх, на саморозвиток і відповідно чекають отримання задоволення від майбутньої роботи.

На 4 курсі ми отримали достовірні відмінності між студентами різних рівнів прагнення також за показниками мотивації до професійної діяльності, мотивації досягнення успіху, розвитком себе, а також за власним престижем. Можна додати те, що студенти, які визначились з напрямом майбутньої роботи – обов'язково за своєю спеціальністю, бажають виділятися як професіонали, мати авторитет та визнання, не займати останню щабліну у професійному середовищі. Що стосується найбільш проявлених показників, то результати на 1 та 4 курсі є тотожними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідивши мотиваційно-ціннісний компонент професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей, ми побачили що у студентів непогано розвинена мотивація до професійної діяльності та до досягненню успіху. Серед професійних цінностей виділяються потреба у високому матеріальному достатку, у власному престижі, збереження власної індивідуальності, а також можна виділити креативність та досягнення цілей.

Наступним кроком ми передбачаємо реалізацію психолого-педагогічних умов, спрямованих на підвищення мотивації до професійної діяльності та досягнення успіху та на роботу з професійними цінностями, а саме виокремлення своїх пріоритетів та роботу над своїми якостями, які необхідні для успішної професійної соціалізації та гармонійного переходу у професійну діяльність.

Література

1. Кочубей А.В. Гуманітаризація підготовки майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах засобами народознавства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – Теорія та методика професійної освіти / Кочубей А.В. — Вінниця, 2010. — 20 с.
2. Кузнецов М.А. Професійне становлення особистості як суб'єкта діяльності: результати теоретичного дослідження / М.А. Кузнецов, Н.В. Підбуцька // Наукові

записки. Серія «Психологія і педагогіка». — Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. — Вип. 25. — С. 75-80.

3. Стефаненко П.В. Професійна підготовка майбутніх інженерів у процесі формування професійної комунікації / П.В. Стефаненко, О.Г. Каверіна // Педагогічний процес: теорія і практика. — 2009. — №1. — С. 229-236.

4. Чернилевский Д.В. Технология обучения в высшей школе / Д.В. Чернилевский, О.К. Филатов. — М: Экспедитор, 1996. — 288 с.

5. Ігнатюк О.А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика. Монографія / О.А. Ігнатюк. — Х.: НТУ «ХПІ», 2009. — 432 с.

6. Бехтер А.Ю. Педагогические условия формирования готовности к профессионально-личностному саморазвитию студентов неязыкового вуза. Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ Бехтер Анна Юрьевна. — М., 2011. — 195 с.